

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

музично-комп'ютерних технологій навчання, зокрема, інформаційних.

1. Воронина Т. П. *Философские проблемы образования в информационном обществе: автореф. дисс. на соискание научн. степени докт. филос. наук: спец. 09.00.08 "Философия науки и техники"* / Т.П. Воронина. – М., 1995. – 22 с.

2. Гершунский Б.С. *Компьютеризация в сфере образования: Проблемы и перспективы* / Б.С. Гершунский. – М.: Педагогика, 1987. – 264 с.

3. Кремь В.Г. *Суспільство знань і якісна освіта* / Всеукраїнський громадсько-політичний тижневик "Освіта", № 13 – 14, 21 – 27 березня 2007 р.

4. Машбиц Е.И. *Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения* / Е.И. Машбиц. – М.: Педагогика, 1988. – 192 с.

5. Мільто Л.О. *Гуманістична модель особистісно-зорієнтованих технологій* / Л.О. Мільто // *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики* / Ред. кол.: Н.В. Гузій (відп. ред.) та ін. – К., 1999. – Вип. 3. – С. 55 – 60.

6. Падалка О.С. *Економіка, що потрібна всім. Інформаційні технології в системі економічної підготовки майбутнього вчителя* / О.С. Падалка // *Гуманітарні науки*. – 2002. – № 2. – С. 90 – 93.

7. Stockhausen K. *Kompositions-Kurs über Sirius* / K. Stockhausen. – Kurten, 2000. – 268 p.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2011

УДК 378.147:7.071.2

Ірина Цюряк, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музики та хореографії з методиками викладання навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка

Валентин Федорченко, викладач кафедри музики та хореографії з методиками викладання навчально-наукового інституту педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті аналізуються педагогічні умови підвищення рівня фахової підготовки майбутнього вчителя музики на основі особистісного підходу.

Ключові слова: диригентсько-хорова підготовка, особистісно орієнтовані технології, індивідуалізація процесу навчання, творчий розвиток особистості.

Лит. 7.

Постановка проблеми. Диригентсько-хорова підготовка майбутнього вчителя музики на сучасному етапі – це єдність і складний взаємозв'язок педагогічного, організаційного й художньо-творчого процесів. Її об'єктами є учасники художньо-творчих колективів, які вибудовують власні стратегії поведінки, керуючись при цьому особистісними, груповими та колективними цінностями й інтересами. Їх діяльність будується на добровільних засадах і не піддається жорсткій регламентації, тут діють більш гнучкі неформальні організаційні структури у міжособистісній взаємодії. Сьогодні ВНЗ забезпечують підготовку фахівців за спеціальністю "Музичне мистецтво" не тільки для культурно-освітніх закладів, але й для соціальних організацій, включаючи оздоровчі, туристичні, різноманітні асоціації по роботі з дітьми тощо. Розвиток ринку освітніх послуг дав потужний імпульс для вдосконалення роботи в системі додаткової освіти. З'являються дитячі

академії мистецтв, музичні, спортивні, художні школи, школи раннього естетичного розвитку, школи культурологічного напрямку. Цим закладам надається право вибору своєї системи, яка бере до уваги соціум, максимально використовує умови та специфіку педагогічного колективу, відповідні форми роботи. Осць чому складна й специфічна професійна музична діяльність повинна проходити за різними напрямками, які науковці прагнуть врахувати при розробці навчальних планів і програм фахової освіти.

Зауважимо, що завдання диригентсько-хорової підготовки студентів на сучасному етапі розвитку освітньої галузі не вичерпуються тільки набуттям певних умінь і навичок співу в хорі або керування ним, мануальної техніки диригування тощо. Насамперед потрібно підготувати їх до самостійної творчої фахової діяльності. Виховання майбутнього вчителя музики – це синтез властивостей окремої особистості, які у своїй сукупності та динамічному розвитку зумовлюють

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

реалізацію особистісно орієнтованих технологій навчання в поліаспектній сфері подальшої роботи. Але навіть у найповніших посібниках цій проблемі приділяється недостатньо уваги. В них переважно фіксуються труднощі, що виникають у студентів на початковому етапі опанування диригентської техніки. Про шляхи застосування новітніх технологій навчання якщо йдеться, то лише в загальних рисах. Слід зазначити, що в сучасних умовах гуманізації освіти вони не повною мірою враховують особистісні та професійно значущі якості майбутнього фахівця. В той же час важливість цього питання безперечна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ідея особистісно орієнтованої підготовки майбутнього вчителя частково висвітлюється у психолого-педагогічній літературі теоретико-методологічного рівня (К. Баханов, І. Бех, І. Богданова, В. Бондар, А. Василюк, Т. Гришина, І. Дичківська, В. Євдокимов, І. Зязюн, А. Канищенко, Е. Лузік, І. Прокопенко, О. Пехота, Г. Селевко, С. Сисоєва). Вагомий внесок у розв'язання проблеми фахової підготовки майбутнього вчителя і вчителя-музиканта зокрема, зробили такі вчені, як Е. Абдуллін, В. Волкова, В. Горова, Н. Гузій, Л. Коваль, Т. Колишева, М. Михаськова, О. Олексюк, В. Орлов, Л. Остапенко, Г. Падалка, Г. Підкурғанна, О. Ростовська, О. Рудницька, Н. Сегеда, О. Щолокова; теорії та методики музичного виховання – А. Болгарський, С. Горбенко, І. Красильников, Л. Люлюк, А. Малінковська, І. Назаренко, С. Неверович, В. Новоблаговещенський, О. Полякова, Л. Рапацька, О. Ростовський, Н. Терентьева, Л. Хлебнікова. Особлива увага приділяється розвитку у студентів конкретних умінь та навичок: диригентських, педагогічних, виконавських, музичного сприйняття тощо. Це роботи А. Андріанкіна, Н. Венедиктової, Є. Куришева, І. Мостової, Т. Стратан. Також зростає інтерес дослідників до питань, пов'язаних з удосконаленням змісту фахової підготовки та посиленням її професійної спрямованості (В. Артамонов, Є. Булатова, О. Гданська, Ю. Єлісоченко, В. Ражников, Г. Сергеева, Ю. Турчанінова, С. Уланова, Г. Фількевич, В. Школяр). В останні роки з'явилися спеціальні дисертаційні дослідження з проблем творчого розвитку майбутніх педагогів-хормейстерів (І. Букреєв, І. Коваленко, М. Олійник, Л. Остапенко, Є. Рогов, Т. Смирнова, І. Шинтяпіна та ін.).

Аналіз рівня професійної підготовки вчителя музики в Україні дозволяє зробити висновки про необхідність серйозного перегляду її змісту. Внаслідок посилення демократичних тенденцій у житті суспільства освітні системи почали

переносити акцент із масових педагогічних явищ на особистість, вивчення можливостей і обставин її індивідуального розвитку, умов саморозкриття й самореалізації на різних етапах життєдіяльності.

Метою статті є аналіз педагогічних умов впровадження особистісно орієнтованих технологій навчання в диригентсько-хоровій підготовці майбутнього вчителя музики. В процесі аргументації означеної власної позиції з цього питання ми спиралися передусім на положення педагогіки про те, що зміст освіти має враховувати як основні аспекти професійної діяльності майбутнього спеціаліста, так і його особистісні якості [1; 2; 3; 6]. Зокрема, важливою, на наш погляд, є думка науковців про те, що саме структура індивідуальності та будова її професійної діяльності має першою чергою визначати місце диригентсько-хорової підготовки у фаховому становленні майбутнього вчителя музики. Цілком логічним тут стає врахування його особистісних якостей відповідно до структури подальшої роботи.

Виклад основного матеріалу. Процес підвищення рівня диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики буде найбільш ефективним при виявленні індивідуальних якостей студента в освітньому процесі. Діяльність такого роду здійсненна лише в особливому педагогічному середовищі, завдяки вільному обміну думками, ідеями, особистісному підключенні студента й педагога в навчально-виховну взаємодію. При формулюванні педагогічних умов вдосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя музики ми керувалися принципом єдності змістового й процесуального аспектів під час знаходження оптимальних рішень поставленої проблеми, а також знаннями об'єктивних і суб'єктивних закономірностей функціонування особистісної ситуації, що є в нашому дослідженні засобом підвищення рівня означеної підготовки.

Виходячи з вище викладеного, нами були виокремлені та аргументовані наступні педагогічні умови, що сприятимуть удосконаленню диригентсько-хорової підготовки студентів, а саме:

І – *організація діалогової взаємодії у навчально-виховному процесі* як важлива умова стимулювання особистісного функціонування студента в ході навчання. Це можливе лише в тому випадку, якщо він буде поставлений у позицію рівноправного суб'єкта. В нашому дослідженні такою квінтесенцією є диригентсько-хорова підготовка студентів і процес її педагогічного аналізу. Запропонований нами принцип діалогової

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

взаємодії дозволить відмовитися від традиційної дихотомії: педагог-студент, коли потреба в ініціативному спеціалісті з активним професійно-творчим мисленням супроводжується незадоволенням освітнім процесом, а саме: не приділяється належної уваги особистісному розвитку майбутніх учителів музики, нерозвинута їх самостійність, на низькому рівні перебуває мотиваційна готовність до формування та прояву творчого потенціалу. Як показує практика, ініціативному студенту потрібні не тільки глибокі знання в галузі педагогіки, психології, музичного мистецтва, але й певні особистісні якості, спеціалізовані вміння, що сприятимуть активізації та формуванню високої мотиваційної готовності до майбутньої професійної діяльності. На основі діалогу в навчально-виховному процесі, педагог і студент, об'єднавшись на психологічному рівні, здійснюють освоєння диригентсько-хорового репертуару на заняттях з хорового класу, диригування в співпереживанні, що є важливою обов'язковою умовою творчого процесу, й на світоглядному рівні – співтворчістю. “Співтворчість, що вінчає стадію перетворення, веде до щирого розуміння музики, що дозволяє зрозуміти, що ж надає цьому твору цілісності, органічності...” [4, 123].

Організація діалогової взаємодії на заняттях з дисциплін диригентсько-хорового циклу дозволить так побудувати процес навчання, щоб забезпечити можливість кожному студенту реалізувати свій творчий потенціал, пізнати своє внутрішнє “Я”. Отже, створити можливість для прояву особистісних якостей. В результаті у музично-педагогічному процесі виникне певний комунікативний ланцюг: композитор – хоровий твір – педагог – студент – співпереживання – співтворчість. Цей принцип, відкриваючи всі комунікаційні канали, дозволить інтегрувати процес особистісного розвитку студента, стимулювати прояв суб'єктивних якостей (оцінювання, осмислювання, рефлексію). Для реалізації на практиці зазначеної педагогічної умови, на нашу думку, є доречним використання таких форм, методів та прийомів, як заохочення, створення яскравих образно-наочних уявлень, спонукання до пошуку альтернативного рішення проблемних ситуацій, що виникають тощо.

II – *забезпечення психологічного комфорту для студента на заняттях з диригентсько-хорових дисциплін*. Навчальний процес повинен бути організований і проведений так, щоб забезпечити мотивацію навчання й позитивне емоційне відношення до нього. Такий стан досягається шляхом зняття всіляких

психологічних бар'єрів, створення безконфліктного середовища, в якому кожен себе почував би комфортно, атмосфери, що виключає виникнення почуття остраху за невдале слово або дію. Ми вважаємо, що основною рушійною силою для створення психологічного комфорту є уникнення комплексу протиріч, з якими зустрічається майбутній учитель музики при засвоєнні предметів диригентсько-хорового циклу, а саме: 1) низьким рівнем суб'єктивної спрямованості в оволодінні своїм фахом і високими суспільними вимогами до індивідууму педагога-музиканта; 2) прагненням до самостійної роботи студента й небажанням викладача допомагати йому в цьому; 3) системою педагогічної освіти за традиційними для ВНЗ формами й інтенсивно-новітніми моделями сучасної підготовки майбутнього вчителя музики.

Виходячи з цього, ми пропонуємо звернути увагу з боку викладачів на здійснення опори на самоконтроль, самооцінку, самоаналіз у студентів. Такі прийоми, як фактична рівність між педагогом та студентом у творчих дискусіях перед раніше узгодженою позицією на заняттях з практикуму роботи з хором; схвалення з боку викладачів оригінальних пропозицій і задумів студента при виконавській інтерпретації хорових творів; свобода вибору видів самостійної роботи; підвищення ролі самооцінки результатів своєї діяльності; створення ситуації успіху, взаємодопомоги ми вважаємо оптимальними у підвищенні рівня фахової підготовки майбутнього вчителя музики. Іншими словами, рівноправна взаємодія, прийняття, емпатійність і є тією психологічною основою, що сприяє формуванню сфери взаємовідносин, що своєю чергою, стає об'єктивною умовою для реалізації особистісного підходу при засвоєнні предметів диригентсько-хорового циклу.

III – *диференційований підхід до особистості майбутнього вчителя музики, її корекції в умовах вузівського навчання*. Аналіз хорового твору (музична герменевтика) – це альфа й омега професійної музично-педагогічної діяльності. Ми припустили, що використання принципів і методів музичного аналізу в ході вивчення хорового репертуару на заняттях з диригування, хорового класу буде сприяти стимулюванню інтелектуальної й емоційно-вольової сфер особистості студента, його особистісних функцій, що приведе до покращення його суб'єктивного ставлення до своєї фахової підготовки зокрема. Процес освоєння репертуару містить діалог-спілкування з твором хорового мистецтва, міркування про нього, висловлювання

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД У ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

свої думки, оцінки, ставлення, усвідомлення його образного змісту тощо.

Ми виокремлюємо складові особистісно орієнтованого навчання на цьому етапі диригентсько-хорової підготовки й пропонуємо використовувати їх в ході опрацювання творів, що веде до усвідомленого сприйняття розвитку особистісної сфери студента. До основних з них відносяться: 1) самостійність при засвоєнні та аналізі тексту й контексту хорового твору на заняттях з диригування та хорового класу, опора на рефлексивні здібності (самооцінку, самоаналіз, самоконтроль, саморегуляцію); 2) індивідуалізація програми практичної діяльності студента з різним рівнем диригентських знань та вмінь на основі пріоритетних цінностей його особистості; 3) диференційований взаємозв'язок між розумовою діяльністю й особистісними переживаннями майбутнього фахівця в сполученні з досвідом його творчої роботи на заняттях, що є основою у формуванні особистості; 4) впровадження операціональних новацій в систему диригентсько-хорової підготовки: участь студентів у розробці її цілей, змісту; спільне обговорення проблемних ситуацій з хорознавства, диригування, практикуму роботи з хором; 5) допомога при підготовці та захисті творчих проєктів занять, їх фрагментів, позааудиторного заходу.

Виходячи з цього, ми пропонуємо наступні методи:

- метод інтонаційно-виконавського аналізу. Він містить комплексний підхід до вивчення репертуару, спрямований на розкриття ідейно-образного змісту, осягнення його цілісної форми й на цій основі створення студентом власного бачення певного диригентського жесту. Кінцевою метою є осягнення інтонаційно-фабульної форми й створення на цій основі суб'єктивного розуміння хорового твору.

- метод художніх асоціацій. Основне завдання – знайти емоційно-образні смислові паралелі, зв'язки між змістом хорового твору та явищами навколишньої дійсності, виявити колізії, спробувати здійснити вихід у позамузичні сфери. Він спрямований на вербалізацію думок, почуттів, переживань, що виникли в процесі пізнання студентом твору. Особливість даного методу, на нашу думку, полягає в тому, що міркування-діалог студента й педагога ведеться завдяки тому, що студент сам корегує свої вже сформовані професійні установки, рефлексує особистісне бачення твору, пов'язує набуті знання з майбутньою фаховою діяльністю.

IV – *створення можливостей для художньо-творчої самореалізації, самовдосконалення, саморозвитку студентів у процесі*

диригентсько-хорової підготовки. В цьому напрямку ми пропонуємо метод індивідуальних навчально-дослідних завдань проблемного характеру. Це творчий вид позааудиторної самостійної роботи студентів навчального, навчально-дослідного чи проєктно-конструкторського характеру, що використовується у процесі вивчення програмного матеріалу предметів диригентсько-хорового циклу й завершується разом зі складанням підсумкового іспиту чи заліку з окремої навчальної дисципліни. Завдання виконуються в процесі бесіди, дискусії й мають, як правило, форму “питання-відповідь” або діалогічний принцип побудови. Стосовно нашого дослідження ми виокремлюємо наступні прийоми: *конструктивний діалог*, який допоможе знайти вихід із проблемних ситуацій у процесі оптимального вибору теми й рішення завдань з предметів хорознавства та диригування; *аналіз-порівняння, уточнення* особистісних уявлень педагога й студента на заняттях з хорового класу; *евристичні питання*, які необхідні майбутньому вчителю музики для пошуку додаткової інформації при вивченні предмету “Практикум роботи з хором”; *інверсія* в процесі протиставлення нових та традиційних підходів до розв'язання завдань; *метафора*, яка допомагатиме образному висловлюванню думок й почуттів у процесі сприйняття хорового твору, що активізують змістово-пошукову творчу активність та самостійну роботу студента.

Проблемна ситуація, що є процесуальним компонентом особистісного підходу й однією з його об'єктивних умов, являє собою засіб комплексно-виховного, навчального та розвиваючого впливу у взаємодії педагога й студента. Вона повинна бути присутня на всіх етапах диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики, що сприятиме стимулюванню не тільки пізнавальної активності студента, але й прояву ним особистісних якостей при вивченні законів хорознавства та застосуванні їх на практиці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши та аргументувавши вище зазначені педагогічні умови, ми спробували практично довести, що на сьогодні стає очевидним важливість питання вдосконалення системи музично-педагогічної освіти й, зокрема, диригентсько-хорової підготовки студентів та застосування в ній особистісного підходу, який, значною мірою, визначає всю структуру праці викладача. Але, насамперед, первинною має бути досконала практична діяльність педагога-музиканта, його індивідуальний та творчий досвід.

ПОРТРЕТНИЙ ОПИС ЯК ЗАСІБ ОСЯГНЕННЯ ХАРАКТЕРУ ЛІТЕРАТУРНОГО ГЕРОЯ (на матеріалі повісті К. Паустовського “Чорне море”)

Запропоновані нами педагогічні умови та методичні прийоми допоможуть створити сприятливе середовище для процесу підвищення ефективності фахової підготовки майбутнього вчителя музики, що приведе до зміни в їхній ціннісно-смысловій сфері, розвитку внутрішнього індивідуально-творчого потенціалу особистості. В руслі педагогічного пошуку предметом наступного вивчення можуть виступати такі проблеми, як розробка технологій формування особистісного ставлення до хорового репертуару в індивідуально-виконавських класах на різних етапах онтогенезу. Подальших наукових пошуків потребують питання, пов'язані зі всебічним вивченням особистісно орієнтованих технологій навчання з позицій аксіологічного підходу.

1. Коваленко І.Г. *Методика формування професійно-особистісних якостей майбутніх учителів музики в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Інна Григорівна Коваленко. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова. – 2008. – 210 с.*

2. Кульневич С.В. *Педагогика личности от концепций до технологии: учеб. пособ. / Сергей Владимирович Кульневич. – Ростов-на-Дону: “Учитель”, 2001. – 160 с.*

3. Курлянд З.Н. *Особистість вчителя сучасної школи: навч. посіб. / Зінаїда Наумівна Курлянд. – Одеса: ПДПУ ім. К. Ушинського, 2001. – С. 32 – 38.*

4. Лобейко Ю.А. *Творческое развитие педагога в системе послевузовского образования / Юрий Александрович Лобейко. – М.: АПК и ПРО Минобразования РФ, 1999. – 152 с.*

5. Михаськова М.А. *Особливості й проблеми музично-освітньої діяльності студентів музичних факультетів вищих закладів педагогічної освіти / Марина Анатоліївна Михаськова; упор. О. Ростовський. – Ніжин: НДПУ, 2004. – 185 с. (Проблеми педагогіки музичного мистецтва).*

6. Сегеда Н.А. *Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Наталя Анатоліївна Сегеда. – К.: НПУ ім. Драгоманова, 2002. – 209 с.*

7. *Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. / [зб. статей / під ред. О.І. Пометун, Л.В. Пироженко]. – К.: Вид-во А.С.К., 2003. – 192 с.*

Стаття надійшла до редакції 05.03.2011

УДК 821.161.1 – 31.09

Олена Куцик, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури
Марія Колечко, кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янських мов
Ганна Попадинець, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПОРТРЕТНИЙ ОПИС ЯК ЗАСІБ ОСЯГНЕННЯ ХАРАКТЕРУ ЛІТЕРАТУРНОГО ГЕРОЯ (на матеріалі повісті К. Паустовського “Чорне море”)

У статті розглянуто, як відображення у портретному описі внутрішнього світу і переживань героїв повісті К. Паустовського “Чорне море” стає важливим елементом їх психологічної кваліфікації, характеристики психолого-емоційного стану.

Ключові слова: портрет, персонаж, мистецтво, повість “Чорне море”.

Літ. 10.

Постановка проблеми. Важливою темою для К. Паустовського в 30-і роки ХХ ст. виявляється не лише співвідношення між романтичною мрією та дійсністю, але й проблема відкриття романтики у цій дійсності, оспівування героїв сучасної йому епохи. Письменник зазначав, що “лише поряд з людьми набуває змісту та значення все, що написано на наступних сторінках. Без людей нашого часу, повного перемог і людської теплоти, немає прекрасного ні в барвах морів, ні у вітрах, ні в хмарах, ні в леті птахів, – ні в чому, що називається життям” [6, 5].

Художньо зображаючи взаємодію людини з довкіллям, майстри слова описують зміни в зовнішньому вигляді персонажів у конкретних ситуаціях, у взаєминах між ними. Пильна увага до портрета “грунтується на загальній закономірності, згідно з якою внутрішні психічні стани людей відбиваються в міміці, пантоміміці, динаміці мовлення, диханні тощо, що допомагає у процесі спілкування глибше розуміти внутрішній світ один одного” [4, 562]. Відомо, що письменники фіксують як зовнішній вигляд персонажів, так і їхній внутрішній стан. Тому портрет є також засобом і психологічного аналізу.